

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационен труд на тема:

„Комуникативни аспекти на структурата на текста“

за присъждане на образователна и научна степен *доктор*

по професионално направление 2.1. Филология

(Български език – приложна лингвистика)

Рени Антонова Манова е завършила бакалавърска степен по специалността „Българска филология“ във Факултета по славянски филолози на СУ „Св. Климент Охридски“ през 2013 г, а през 2014 г. придобива професионална квалификация „Магистър по българска филология – лингвистика – езикова система и речеви практики“. От февруари 2015 г. на основание на заповед на Ректора с № РД 20373/09.02.2015 г. е зачислена на редовна докторантура по професионално направление 2.1 Филология; научна специалност Български език – приложна лингвистика към катедра „Български език като чужд“ във ФСлФ на СУ „Св. Климент Охридски“ с научен ръководител проф. д-р Радка Василева Влахова-Руйкова.

За периода на докторантурата Рени Манова публикува 12 статии (част от тях са под печат), от които 6 са по темата на дисертационния труд, а 6 са свързани с изследователското поле на приложната лингвистика и на езиковата типология. Три от тях са в реферирани издания като сп. „Български език и литература“ и сп. „Филологически форум“ (CEEOL). Докторантката е автор на две рецензии.

Р. Манова е участвала в авторския колектив на книгата „Европейско образование и съвременност“ – *Littera et Lingua*, София, 2015 г. (Елена Хаджиева и колектив).

Докторантката също така е част от авторските колективи на изданията на катедра „Български език като чужд“, сред които: „Здравейте, докторе! Български език като чужд. За студенти медици“ ИК „Гутенберг“, София, 2016 г. (Е. Хаджиева и колектив), „Нова практическа граматика на българския език за чужденци“ ИК: „Гутенберг“, 2016 (Е.

Хаджиева и колектив), „Светът на децата. Български език като чужд за деца“ (Е. Хаджиева и колектив – под печат).

Рени Манова е представяла своите научни разработки на редица национални и международни форуми и семинари. Изнесла е доклади на 4 международни и на 2 национални конференции.

Участвала е като член на екипа на 5 проекта: „Grammatica.bg – Развой на граматическите теории (синтаксис)“, проект № 1039/2015 г. с ръководител: проф. д-р Радка Влахова; „Европейските образователни политики в обучението по съвременни езици. Класически модели. Иновативни практики“, проект № 953/2015 г. с ръководител проф. д-р Елена Хаджиева; „Нова практическа граматика на българския език за чужденци“, проект № 43/12.04.2016 г. с ръководител: проф. д-р Елена Любомирова Хаджиева-Меродийска; „Grammatica.bg – Развитие на граматическите идеи (синтаксис – II част)“ проект № 207/14.04.2016 с ръководител: проф. д-р Радка Влахова-Руйкова; „Български език като чужд за деца“ проект № 103/ 20.04.2017г. с ръководител: проф. д-р Елена Любомирова Хаджиева-Меродийска.

Темата на дисертацията „Комуникативни аспекти на структурата на текста“ е дисертабилна и представеният от Р. Манова текст има висока научна стойност. Трудът обхваща 305 с. и се състои от увод, три глави, изводи, справка за приносите, справка за публикациите, приложения, библиография.

Още в увода е демонстрирана отличната библиографска осведоменост на докторантката, свързана с разглежданите проблеми на текстолингвистиката, като умело са систематизирани разнообразните подходи и изводите, до които достигат различните изследователи за осъществяването на връзките между главните текстови компоненти, абзаци и самостоятелни изречения, изграждащи текста.

В тази част е подчертана актуалността на изследването на текста от билатерална перспектива с оглед на неговата организация и комуникативна функция. Манова отбелязва: „От ключово значение при анализирането на текста се явява корелацията структура – комуникативна цел. Въпросът е как чрез конфигурацията на текстовите конституенти се създава значение и общуването между комуникаторите става възможно.“ (с. 7)

Съвсем закономерно е въведено и понятието комуникативна структура на текста, отговарящо на виждането на авторката, че текстът се оформя с оглед осъществяването на определена комуникативна задача.

Прави впечатление умението на дисертантката да представи наблюденията си за текста от лингводидактична гледна точка, като същевременно авторката предлага разнообразен инструментариум от механизми и подходи, които повишават степента на комуникативната компетентност у чужденците, изучаващи български език.

Също така в уводната част ясно са очертани обектът, както целите и задачите на изследването.

Обект на изследване в разглеждания труд е писменият текст, създаван от чуждестранните студенти в СУ „Св. Климент Охридски“, които изучават български език, с оглед на моделите за дискретизация на прагматико-семантичната информация, на използваните конекторни маркери и субординативни структури, на типовете речеви актове, на комуникативните функции и способите за тяхното формално репрезентиране, както и на фоничността (кой говори в текста и какви типове реч се срещат) (с.11).

Както отбелязва авторката: „Фокусът ще бъде положен върху оценката на продуктивните умения на чужденците (чрез събран корпус от техни съчинения, създадени по метода на ненаправляваното писане, и чрез експеримент за написване на текст с предварително зададени инициално и финално изречение)“ (с. 11)

Набелязаните от Манова цели са „да се провери текстовата компетентност на чуждестранните студенти, изучаващи български език, в СУ „Св. Климент Охридски“, да се изведат моделите на свързване и когнитивните схеми, които прилагат, за скрепяване на текстовия смисъл, за осъществяването на поставената комуникативна задача, **като бъде** разработен инструментариум за оценка на качествата на писмения продукт“ (с. 22).

За първи път се прави цялостно изследване на писмената продукция на чуждестранните студенти, изучаващи български език, като за целта е изработен **алгоритъм** за квалификативна оценка, включващ компонентите: съдържание, организация, речник и стил, познания за граматическата система на езика, механизми на кохезията. Това е и един от приносите на дисертацията.

Важна задача, която дисертантката си поставя и реализира, е да сравни писмени текстове на студентите, създадени по модела на неуправляваното писане (unguided

writing), с такива, създадени с оглед на предварително зададена комуникативна рамка от инициално и финално изречение.

Друга задача е да изследва структурата и комуникативната функция на основните типове текстове, създадени от чужденци, изучаващи български език (нарация, дескрипция, аргументация), като се приложат няколко изследователски парадигми, сред които анализ на реторическата структура на текста – RST анализ (Mann, Thompson 1987), теорията за речевите актове, моделите на разгръщане на информацията за даден текстов денотат (Firbas 1992), концепцията на Макун за проследяването основните аргументативни техники (Massouh 1983).

Освен това докторантката се фокусира върху разработването на индивидуален профил на грешките за отделните студенти, което би послужило като бъдещ ориентир с цел оптимизирането на техните знания и умения за построяването на текст. Като отправна точка е възприета предварителната хипотеза, че грешките, проявени в писмената продукция, най-често се дължат на пренос на модели от майчиния език.

В първа глава са описани иманентните на текста характеристики, като се следват постановките на авторитетни изследователи. Споменават се основните концепции от разнообразни перспективи, доминирали при оформянето на научната представа за текста в диахронен план, като са изведени сред значимите автори имена като Р. Якобсон, Леви-Строс, Сосюр, Греймас, Вл. Проп, Н. Чомски, Халидей, Ван Дейк и др. Следователно авторката следва интердисциплинарния подход.

Също така е отделено внимание на някои методически специфики при работата с текста в учебна среда.

Важен принос представлява теоретичното моделиране на междуличностните комуникативни умения, отразени в текста, както и привеждането на концепцията на Болотнова за единиците на текста на информационно-смислово и на прагматично равнище.

Във втора глава авторката разглежда формалните и комуникативните аспекти при изграждането на текста.

Представени са спецификите на изречението като базисен текстов конституент. Несъмнен принос на труда е прегледът на дефинициите на изречението в изворите за българския синтаксис – дяловете от старите граматика, онасловени словосъчинение, както

извеждането на първоначалните представите за текста в българската граматическа традиция. Също така са описани основните единици на членение на текста, които често функционират като субститути: свръхфразовото единство (СФЕ), прозаическа строфа и сложно синтактично цяло (ССЦ), като е въведено и понятието предикативно-релативни комплекс (ПРК).

Разгледани са механизмите за разгръщането на информацията в изречението в теоретичен аспект. Авторката се интересува от моделите на дискретизация на информацията, като отбелязва: „Съвсем естествено възниква въпросът защо изреченията биват построени по определен начин. Най-логичен отговор на този въпрос би бил, че такива са граматическите правила, т.е. става въпрос за конвенция. Въпросителни изречения например се образуват по различни начини в различните езици: чрез добавяне на специални думи и частици, чрез промяна на реда на думите вътре в изречението.“(с.100).

Ценен извод на докторантката е, че различните възможности да се построи изречението се обуславят от различните функции, с които то е натоварено да изпълни. По този начин се залага на прагматичен подход при изследването на текста и неговите конституенти, т.е. изследване на употребите.

Във втора глава са представени основни положения от теорията на У. Ман и С. Томпсън за анализа на реторическата структура на текста (Mann, Thompson 1987). Дисертантката популяризира тази теория, която несъмнено е продуктивна, но не толкова известна, и прави проверка как „работи“ тя върху емпиричен материал за български език.

Друг принос е свързан с привеждане на примери за българския език, онагледяващи типовете релации, от рекламни и медийни текстове, т.е. от фреквентни в узуалната практика текстове.

Подробно е описана и теорията за текстовия дейксис, която е съотнесима и е от изключителна важност за изследването на текстовата структура по няколко причини. Текстът представя денотат от извънезиковата действителност. В него присъстват пространствени и времеви ориентери, означават се партиципантите в описваните в текста събития, правят се референции към предшестваш или последващ контекст. Всички изброени елементи се репрезентират на формално равнище с дейктични средства.

Приведени са примери за текстов дейксис, ексцерпирани от Българския национален корпус и от научния дискурс, за българския език.

Трета глава „Приложни аспекти. Текстът в обучението по български език като чужд“ представя резултатите от анкетите, проведени с чуждестранните студенти, от прилагането на метода на неуправляваното писане, както и от експеримента за написване на текст. Цялостно тази глава може да бъде определена като принос в приложната лингвистика и по-специално за методиката на езиковото обучение на чужденци.

Авторката възприема мнението на Хармър за структура на текста, според когото по-скоро следва да се употребява изразът структура на очакванията. В този смисъл текстовете се групират според задължителните атрибути, които би трябвало да притежават. Например официалното уведомително писмо има следната схема:

излагане на предмета→споменаване на предишно писмо→указания за последващи действия→приканване на получателя да действа→подпис. (Harmer 2004:16)

Естествено е създаването на подобно писмо да изисква активирането на съответния пласт лексика, както и използването на подходящ стил. Освен това авторката посочва и други важни компоненти, необходими за съставянето и разбирането на текста – познанието за жанра, общото познание за света, социокултурното познание и познаването на темата.

Текстовите конструкции са друг акцент и правилно е посочено, че разнообразието им е в зависимост от комуникативните цели.

Отделя се внимание на писането и като съществен компонент от езиковата подготовка. Авторката изтъква ролята на кохезията и кохерентността при оформянето на текста на чуждестранните студенти, като подчертава, че при съставянето на текста е от особено значение кохезията, която може да се разглежда като лексикална и граматична. Лексикалната кохезия включва повторение на думи, използването на лексикални вериги, а граматичната – референция (маркирана със съответните местоимения и артикли), време на глагола, свързващи думи с дискурсно-дейктичен характер, субституция и елипса.

Кохерентността според заявеното от дисертантката виждане представлява вътрешната логика на построение на текста. Когато текстът е кохерентен, реципиентът може да разбере каква е: целта на пишещия (да даде информация, да предложи посока на действие, да изрази мнение и др.); логиката на текста (възприемателят трябва да е в

състояние да проследи доводите и мисълта на пишещия. Авторката представя релевантни закономерности, отразяващи качествата на писмения продукт. Ако текстът е наратив, **възприемателят** трябва да разбере последователността на историята и да не се обърква от прескачания във времето или от твърде много участници в описваната случка. В текстовите описание следва да се разбере какво всъщност се описва и да **бъдат изяснени** неговите релевантни характеристики като вид, аромат, вкус и т.н.).

Освен това прави впечатление умението на Манова да систематизира и обработва резултатите от проведените анкети и проучвания. Докторантката представя богат илюстративен материал, чрез който разгръща основни акценти от разгледаните във втора глава теоретични постановки.

Принос на дисертацията е, че за първи път се представя цялостно проучване на текстовата компетентност на чужденци от източнославянската (руси, украинци) и южнославянската езикова подгрупа (сърби, македонци), изучаващи български език, за създаването на наратив, описание и аргументация.

Трябва да се отбележи, че за всеки тип текст е разработен отделен инструментариум на изследване. Към наративните текстове се прилага теорията за релациите и типовете конектори. Извеждат се видовете субординативни структури. Също така се прави анализ на типовете речеви актове, заявени в наратива, на базата на глаголните индикатори.

За всяка подгрупа от респонденти са изведени общи тенденции, като също така е направен цялостен анализ на текстовете, отчитащ конекторните механизми и типологията на най-често допусканите грешки.

За наратива на източнославянската и южнославянската езикова подгрупа са направени важни наблюдения. На първо място следва да се отбележат получените резултати за превалиращите типове речеви актове, тъй като текстът се разбира като поредица от речеви актове, т.е. приобщени са комуникативно-прагматичните предпоставки при оформянето на текста. Ценни са наблюденията за честотността на срещане на типовете подчинени изречения, типовете съюзни връзки, типовете релации. Получените резултати са представени под формата на графики, като те се тълкуват, а не единствено **биват регистрирани** употребите.

При текстовете описание акцентът се поставя върху начините на дискретизация на информацията за описвания обект. Приложени са схемите, предложени от Фирбас (Firbas 1992) и Джонстън (Johnstone 2008).

Аргументативните текстове са изследвани с оглед на прилаганите техники за защита на собственото мнение по модела на Макун (Macoun 1983).

Особено интересен е проведеният експеримент за написване на текст с предварително зададени инициално и финално изречение. Резултатите от експеримента позволяват да се очертае картина на начините на свързване в писмената им продукция, като се направи сравнение с текстове, които са създадени по модела на ненаправляваното писане. Както отбелязва Манова: „Важно е да се отговори на въпроса при кой модел на писане (писане със зададена рамка от начално и финално изречение или свободно писане със зададена тема) се създават по-качествени текстове. Дали ограниченията, проявени под формата на първо и последно изречение помагат, или затрудняват писмената практика на студентите. Все пак следва да се отчита, че дори при свободното писане е налице своеобразна рамка, тъй като е зададена тема, а именно чрез нея се осъществява текстовата кохерентност, т.е. става въпрос за имплицитна матрица“ (с.248-9).

В дисертационния труд за пръв път **се прави** и типологизиране на заглавията, предлагани от чуждестранните студенти, на техните съчинения.

Изводът на авторката е, че текстовете на студентите, които са обект на изследователски интерес в дисертацията, се разполагат на междинно ниво между двете части на континуума качествен (добър) – некачествен (лош) текст. Следователно са усвоени основните механизми на текстоизграждането с оглед на определена комуникативна цел, но се регистрират някои лексикални, граматични и смислови неточности.

В работата на Манова присъстват редица приносни моменти както в теоретичен, така и в практико-приложен план.

Справката за приносите е коректно представена. Съществена част от получените резултати са публикувани.

Представената дисертация на тема „Комуникативни аспекти на структурата на текста“ с автор Рени Антонова Манова притежава качествата на научно дисертационно изследване. Дисертантката има необходимите публикации по темата на дисертационния

труд. Дисертабилността на темата, приносният характер, наличието на публикации по темата дават всички основания – формални и по същество, убедено да подкрепя с положителен вот да бъде присъдена на Рени Антонова Манова образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.1. Филология (Български език – приложна лингвистика).

март 2018 г.

проф. д-р Елена Хаджиева